

Ronde 2

Ine De Brouwer

Centrum voor Taal en Onderwijs (KU Leuven)

Contact: ine.debrouwer@kuleuven.be

Lezen en laten lezen: de vijf didactische sleutels voor een krachtige begrijpend-leesdidactiek in de praktijk

1. Inleiding

In augustus 2019 bracht de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), in samenwerking met enkele onderzoekers verbonden aan het Centrum voor Taal en Onderwijs (KU Leuven) en de Vakgroep Onderwijskunde (UGent), een reviewstudie rond begrijpend lezen uit (Gobyn e.a. 2019). De resultaten uit dat onderzoek beschrijven vijf principes, later de vijf didactische sleutels voor effectief begrijpend leesonderwijs genoemd. De vijf didactische sleutels die in het onderzoeksrapport worden beschreven zijn: ‘functionaliteit’, ‘interactie’, ‘transfer’, ‘leesmotivatie’ en ‘strategie-instructie’ (Merchie e.a. 2019). Als vervolg op het onderzoeksrapport werd ook een praktijkbijdrage geschreven die de resultaten van het onderzoek tracht te vertalen naar de (klas)praktijk (Gobyn e.a. 2019).

2. Vijf didactische sleutels

De resultaten van het onderzoek beschrijven vijf didactische principes die de belangrijkste kenmerken vormen van een effectieve en eigentijdse begrijpend-leesdidactiek (Gobyn e.a. 2019). Door de vijf principes weer te geven aan de hand van sleutels, wordt de onderlinge samenhang benadrukt. De sleutels vormen een 'sleutelbos' en zijn dus onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het is daarbij belangrijk dat de sleutels geïntegreerd en tegelijkertijd worden ingezet (Merchie e.a. 2019). Hieronder worden de vijf sleutels verder toegelicht.

2.1 Sleutel 1: *functionaliteit*

Functionaliteit houdt in dat leerlingen met een concreet doel de tekst lezen. Het is voor de leerlingen zelf duidelijk dat ze niet zomaar lezen om nadien vragen over de tekst beantwoorden, maar dat ze lezen om iets te weten te komen, iets te doen, iets te maken, enz. Een voorbeeld van functionaliteit is het lezen van de spelregels van een gezelschapsspel om het spel vervolgens te kunnen spelen. Een functionele leestaak sluit bij voorkeur aan bij de leefwereld en interesses van leerlingen en is betekenisvol. Daarnaast is een functionele leestaak best ook uitdagend voor alle leerlingen. Door leerlingen te laten werken met functioneel leesmateriaal verhoog je de kans dat leerlingen met de tekst aan de slag gaan en intensief informatie uit de tekst proberen te begrijpen (Gobyn e.a. 2019).

2.2 Sleutel 2: *interactie*

Interactie is een tweeledig principe. Als eerste is er de interactie tussen de leerkracht en de leerling. Deze vorm van interactie is van cruciaal belang in het ondersteunen van leerlingen tijdens het lezen. Een voorbeeld van interactie tussen leerkracht en leerling is het stellen van vragen bij bepaalde delen in de tekst om leerlingen te laten nadenken over wat ze uit de tekst hebben geleerd. Een leerkracht kan bovendien in zijn/haar interactie met leerlingen ook aan strategie-instructie doen (Gobyn e.a. 2019).

Een tweede vorm van interactie is die tussen leerlingen onderling en is minstens even belangrijk als de interactie tussen leerkracht en leerling. Leerlingen gaan actief aan de slag met de informatie van de tekst wanneer ze daarover in interactie gaan en komen zo tot een beter begrip van de tekst. Het hogere tekstbegrip komt echter enkel tot stand wanneer de leerlingen met elkaar in interactie gaan over wat ze hebben gelezen. Interactie tussen leerlingen kan je opwekken aan de hand van verschillende werkvormen, bijvoorbeeld coöperatieve werkvormen waarbij elke leerling een deel van de eindverantwoordelijkheid draagt (Gobyn e.a. 2019).

2.3 Sleutel 3: strategie-instructie

Leerlingen passen strategieën toe bij het lezen om hun begrip te ondersteunen, te monitoren of te herstellen (Gobyn e.a. 2019). Leesstrategieën kunnen worden opgedeeld in twee soorten, namelijk ‘cognitieve leesstrategieën’ en ‘metacognitieve leesstrategieën’. Cognitieve leesstrategieën zijn (1) vragen stellen, (2) tekstinhoud visualiseren, (3) verbindingen maken met voorkennis, (4) samenvatten en (5) tekststructuur herkennen. Deze soort leesstrategieën zijn gericht op het begrijpen van de tekst (Gobyn e.a. 2019). Metacognitieve strategieën zijn (6) tekstoriëntatie en leesdoelen stellen en (7) begrip bewaken en verhelderen. Metacognitieve leesstrategieën worden niet ingezet om het tekstbegrip te verhogen, maar zijn gericht op het bijsturen van het leesproces (Gobyn e.a. 2019). De zeven leesstrategieën die hierboven werden benoemd, blijken het meest effectief te zijn bij begrijpend lezen en worden ook het vaakst ingezet.

Het is belangrijk om de verzameling aan leesstrategieën voor te stellen als een gereedschapskist waaruit de lezer de passende leesstrategie selecteert. Leesstrategieën zijn immers een middel en geen doel op zich. Een lezer gebruikt de strategieën als middel om de tekst te begrijpen. Leerlingen verwerven niet vanzelf inzicht in de leesstrategieën; ze hebben nood aan expliciete strategie-instructie om vaardig te worden in het gebruik ervan. Een manier om aan expliciete strategie-instructie te doen is door te *modelen*: een ervaren lezer verwoordt zijn/haar denkprocessen voor de leerlingen om ze zo een kijkje te geven in het hoofd van de leerkracht. Op die manier krijgen leerlingen een beeld van hoe een vaardige lezer de leesstrategieën effectief en flexibel inzet.

2.4 Sleutel 4: leesmotivatatie

Leerlingen doen meer moeite om een tekst te lezen en te begrijpen wanneer ze intrinsiek gemotiveerd zijn. Dat wil zeggen dat de motivatie vanuit de lezer zelf komt en dat de motivatie van de lezer niet afhankelijk is van bijvoorbeeld een externe beloning. Belangrijk daarbij is om in te spelen op het zogenaamde ABC van leesmotivatatie: ‘autonomie bieden’, ‘betrokkenheid stimuleren’ en ‘competentie ondersteunen’ (Gobyn e.a. 2019).

2.5 Sleutel 5: transfer

Als eerste kan transfer worden gezien als het toepassen van de vijf didactische sleutels wanneer er wordt gelezen in andere vakgebieden. Bijvoorbeeld bij het lezen van vraagstukken bij wiskunde of bij het lezen van teksten bij wereldoriëntatie. Door ook in andere vakgebieden te gaan lezen volgens de vijf didactische sleutels en door bijvoorbeeld ook daar expliciet in te zetten op strategie-instructie op dezelfde manier als in de taalles, zorg je ervoor dat lezen voor leerlingen functioneel wordt (Gobyn e.a. 2019).

Om de transfer van leesvaardigheden zo goed mogelijk te realiseren, moeten we, naast het doorbreken van vakgebieden, ook die transfer doorzetten doorheen de verschillende leerjaren. Dat kan je bekomen door de implementatie van een goed lees- en taalbeleid (Gobyn e.a. 2019).

Het tweede luik van transfer is het bevorderen van buitenschools lezen. Schoolteams kunnen daar een actieve rol bij opnemen, onder andere door een actieve samenwerking op te zetten met de openbare bibliotheek, de kinderopvang of de speelpleinen, en zo het belang van leesbevordering te onderstrepen (Gobyn e.a. 2019).

3. Lezen en laten lezen

Het Centrum voor Taal en Onderwijs ontwikkelde het materiaal ‘Lezen en laten lezen’ in navolging van de praktijkbijdrage over de vijf didactische sleutels. De webpagina is opgebouwd uit fiches en filmpjes, en tracht een verzameling van concrete tools, tips en tricks rond begrijpend lezen te zijn voor leerkrachten uit het basisonderwijs. Er werd bij het uitwerken van de fiches veelal vertrokken vanuit een concrete vraag of nood uit de praktijk. De fiches bevatten onder andere uitgewerkte werkvormen, tips en tricks rond meertaligheid, tips over hoe je een boekenhoek kan verrijken, een checklist voor rijke teksten, enz. De filmpjes werden gemaakt in samenwerking met leerkrachten en brengen enkele krachtige (voor)leespraktijken in beeld. De filmpjes geven leerkrachten een inkijk in hoe die krachtige begrijpend-leesdidactiek er kan uitzien op de klasvloer. De materialen kunnen onderwijsprofessionals inspiratie bieden over hoe ze de vijf sleutels krachtig kunnen inzetten in hun lessen (Vienne & De Brouwer 2020).

Referenties

- Gobyn, S., E. Merchie, E. De Bruyne, F. De Smedt, M. Schiepers, M. Vanbuel, P. Versteden, K. Van den Branden, P. Ghesquière & H. Van Keer (2019). *Sleutels voor effectief begrijpend lezen. Inspiratie voor een eigentijdse didactiek in het basisonderwijs*. Brussel: Vlaamse Onderwijsraad.
- Merchie, E., S. Gobyn, E. De Bruyne, F. De Smedt, M. Schiepers, M. Vanbuel, P. Ghesquière, K. Van den Branden & H. Van Keer (2019). *Effectieve, eigentijdse begrijpend leesdidactiek in het basisonderwijs. Wetenschappelijk eindrapport van een praktijkgerichte literatuurstudie*. Brussel: Vlaamse Onderwijsraad.
- Vienne, S. & I. De Brouwer (2020). *Lezen en laten lezen*. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.